

מראה מקומות, שיעור מאת הגי"ר דב זופניק שליט"א

בבא מציעא מד. - בענין יסודות בקנין כסף

נקודות שנידונו בשיעור זה:

- בגמרא מבואר דמה שכתוב במשנה הזהב "קונה" את הכסף, הכוונה הוא שמישכית הזהב "מחייב" את הקונה לשלם כסף. וצ"ע, דא"כ צ"ל דגם מה שכתוב בסיפא, דאין הכסף "קונה" את הזהב, היינו שאין הכסף "מחייב" את הזהב, וזה ודאי אינו, דהא כיון שמשך הכסף צריך לקבל עליו מי שפרע אם רוצה לחזור בו, ובדאי א"א לומר בזה שאינו "חייב" ליתן את המטלטלים?
- למאן דס"ל דכסף קונה מן התורה ולא משיכה, האיך קונים במציאה ובמתנה?
- בתוספות מבואר דס"ל לר' יוחנן דאע"פ שביטלו רבנן קנין כסף ואינו קונה עד שימשוך, מ"מ אם פרע הלוקח מותר למוכר להשתמש בכסף מיד. וצ"ע, האיך ניתן למוכר להשתמש במעות אלו, הא לא ניתנו אלא לשם קנין וקנין אין כאן עד שימשוך? וכעין זה מצינו להדיא לר"ל, דכיון שמעות אינם קונות אסור למוכר להשתמש בהם עד שימשוך הקונה!

1. משנה וגמרא בבא מציעא מד., וז"ל, "הזהב קונה את הכסף, והכסף אינו קונה את הזהב. הנחשת קונה את הכסף, והכסף אינו קונה את הנחשת. מעות הרעות קונות את היפות, והיפות אינן קונות את הרעות. אסימון קונה את המטבע, והמטבע אינו קונה את אסימון. מטלטלין קונין את המטבע, מטבע אינו קונה את המטלטלין. זה הכלל, כל המטלטלים קונין זה את זה. כיצד? משך הימנו פירות ולא נתן לו מעות אינו יכול לחזור בו, נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו, אבל אמרו: מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו."

ורש"י שם ד"ה כל המטלטלין קונין זה את זה, "בין בתורת חליפין, שהחליף אלו באלו, כיון שמשך האחד קנה חבירו את שלו, בין בתורת דמים, בכמה תתן לי את שלך בכך וכך וזה חוזר ואומר לו בכמה תתן לי שלך בכך וכך ונתרצו ומשך האחד נתקיימו הדברים, והאי כל לאתויי אפי" כיס מלא מעות בכיס מלא מעות כדריש לקיש בגמרא."

2. גמרא בבא מציעא מה:, וז"ל, "איתמר, רב ולוי, חד אמר מטבע נעשה חליפין, וחד אמר אין מטבע נעשה חליפין. אמר רב פפא מאי טעמא דמאן דאמר אין מטבע נעשה חליפין משום דדעתיה אצורתא, וצורתא עבידא דבטלא. תנן הזהב קונה את הכסף, מאי לאו בחליפין, ושמע מינה מטבע נעשה חליפין! לא, בדמים. אי הכי הזהב קונה [את] הכסף מחייב מבעי ליה! תני הזהב מחייב."

ורש"י שם, וז"ל, "הזהב קונה. משמע מעכשיו הכסף קנוי לו בכל מקום שהוא שם, ואין לשון הזהב נופל אלא בדבר שהוא בעין והחליף זה בזה, ואי בתורת דמים, שמושך הימנו דינר זהב בעשרים וחמשה דינר כסף, אין כאן כסף קנוי אלא המושך הזהב נתחייב לו מעות במשיכה זו, והכי איבעי ליה למיתני: הזהב מחייב את הכסף, וגורם למושך לחייבו כסף."

3. חידושי ר' שלמה (היימן) בבא מציעא סימן ו' - מופיע להלן בסוף הרשימה.

4. תוספות בכורות יג: סוף ד"ה מיד עמיתך במשיכה הא מיד עכו"ם בכסף, וז"ל, "וא"ת מנלן שהן חשובין קנין כלל דמוקמינן מסברא קנינין דקרא בהני, י"ל דאשכחן כסף שקונה במקום אחר בקרקע ובהקדש ומשיכה במציאה והפקר."

5. תוספות בבא מציעא מג. ד"ה מאי איריא, וז"ל, "וא"ת הא דתנן לקמן בהזהב (דף מד. מז: מח.) נתן לו מעות ולא משך ממנו פירות יכול לחזור בו, לרב הונא דאית ליה דהיתר תשמיש מחייב באונסין וכן לרב יוסף בפרק אלו מציאות (לעיל דף כט.) המוכר אסור להשתמש במעות שקבל שאם היה מותר להשתמש תקשה להו הך ברייתא דמייתי אפלוגתא דרבי יוחנן ור"ל נתן לבלן מעל דוקא בלן דלא מחסרא משיכה כדקתני סיפא הרי מרחץ לפניך הכנס ורחוץ אבל ספר לא מעל עד דמשיך, ולדידיהו כי נתנה לספר נמי למעול אע"ג דלא משיך כיון דספר מותר להשתמש בהן בין מיירי בספר נכרי כר' יוחנן בין בספר ישראל כר"ל, וכמו שאסור להשתמש בהם לרב הונא ולרב יוסף ה"נ לר"ל ולר' יוחנן דבהא לא פליגי, ולא הוה המוכר על אותם מעות כי אם שומר חנם לכ"ע, וא"כ לרבי יוחנן מה הועילו במה שתקנו דאין מעות קונות דאי מעות קונות יאמר מוכר נשרפו חטיך בעליה השתא דלא קני יאמר נשרפו מעותיך בעליה. ועוד דרב הונא גופיה סבר בפ' הזהב (לקמן דף מז:): דבר תורה מעות קונות כרבי יוחנן, דאמר רב הונא מכור לי באלו קנה. וי"ל דאע"ג דלא הוי על המעות כי אם שומר חנם לא מצי א"ל נשרפו מעותיך בעליה, דכספים אין להם שמירה אלא בקרקע.... ועוד י"ל דלרבי יוחנן ולרב הונא דאית להו דבר תורה מעות קונות לא הפקיעו כח שיש לו למוכר במעות שיכול להשתמש בהם כיון דקונות מן התורה והוי שואל עליהו, ולא מצי א"ל נשרפו מעותיך בעליה, ולא תקנו משיכה אלא כדי שלא יאמר לו נשרפו חטיך בעליה, אבל לר"ל ודאי כיון דמעות אינם קונות אסור להשתמש במעות ולא הוי שואל עליהו ולכך נתנה לספר לא מעל עד שימשוך, וכן לרבי יוחנן ולרב הונא בספר נכרי לא מעל עד שימשוך דמעות בנכרי אינם קונות."

6. רא"ש בבא מציעא פרק ד' אות יג, וז"ל, "ההוא גברא דיהיב זוזי אשומשמי אייקור אהדרו ביה א"ל תא שקול זוזך דליכא שומשמי לא שקלינהו ואיגנוב אתו לקמיה דרבא אמר להו לא מיבעיא דשומר שכר לא הוה אלא אפילו ש"ח לא הוה.
אין לפרש דש"ש לא הוה משום דא"ל שקול זוזי הא אי לא א"ל שקול זוזי הוי ש"ש בשביל שהמעות הם ברשותו להוציאם אע"ג שלא נגמר המקח, דל"ל הכי שיהא לו רשות להשתמש בדמים בעוד שלא נגמר המקח, דהא רב הונא סבר כר"י דאמר מעות קונות דבר תורה בההיא דלעיל דמכור לי באלו וא"כ הך ברייתא דנתנה לספר לא מעל עד שימשוך צריך לאוקמיה בנכרי, ומדלא מעל הגזבר עד שימשוך מנכרי אלמא שאינו ברשות הנכרי להוציאם, דאם היה יכול להוציאן מעל הגזבר כדאמר' לעיל פ' המפקיד (דף מג.) דדייק מותרין ישתמש בהן לפיכך אם הוציא מעל הגזבר, ואי אמרת אפי' נאנסו כדאמר רב הונא מאי איריא הוציא אפי' לא הוציא נמי דכיון שהם ברשותו להוציאן מיד הוי שואל עליהו ויוציאין לחולין, וה"ה נמי לר' יוחנן בישראל כיון דתקינו דמעות אינן קונות אינו יכול להוציאן עד שימשוך. והכי פירושו, לא מיבעיא ש"ש דלא הוי דלא שקיל אגרא, וכן צריך לומר בההוא עובדא דהא ביתא קמך.
ומיהו יש לחלק דנהי דבנכרי אין יכול להשתמש במעות עד שימשוך, בישראל דמעות קונות דבר תורה, נהי דתקון רבנן דמשיכה קונה אלים כוחיה טפי ויכול להשתמש במעות."

3. חידושי ר' שלמה (היימן) בבא מציעא סימן ו', וז"ל,

משנה פ"ד ב"מ הכסף אינו קונה את הזהב וכו'
והנה דין זה לריך ציבור טובא
דמפשטות המשנה משמע דיסוד הדין הוא משום
דמעוה אינם קונות וכדמסיק במשנה כינוד נתן לו
מועות וכו' אבל עדיין אינו מצוהר הלא גם הזהב דקונה
את הכסף הוא רק להייב את צעל הכסף וכדמצוהר
להדיא בגמרא דף מ"ה: ולכאורה יסוד החיוב הוא
משום כיון דקנה החפץ ממילא מחויב לשלם צעד
החפץ מה שפסק ולא משום דמשיכת הזהב מחייב
לשלם, וגם הזינן מזה דחויב שייך ג"כ על מין ידוע
וכמצוהר בצרייתא שם דחויב לשלם כמו שהתנה
וכמצוהר בגמ"י וא"כ ל"ע טובא מאיזה טעם גם
כסף לא יחייב את הזהב, אם הקנה לו את הכסף
שיחייב לו צעד זה זהב ומה לנו אם מעוה אינן
קונות הלא זה שייך רק שאין הזהב קנוי על ידי
לקיחת הכסף אבל מדוע לא יחויב לשלם זהב הלא
יותר מזה מצוהר בצעכה"ט הוצא צ"י עוהו"מ
ס"י ר"ע ס"י דאם מכר לו דבר שאינו ברשותו בחזקת
שיש לו מחויב לקיים תנאו משום דעל דעת כן קבל
מעוהו הלא הזינן להדיא דמעוה מחייבין ג"כ, * (ודין
דצעכה"ט הוא מתוספתא ועיין בהשוות רע"א ז"ע
(תשו' קל"ד) הן אמת דברמז"ס פכ"צ מה"י מכירה
מצוהר דאם קבל מעוה ליתן פירות על שטר שצטוק
דאין לו עליו רק מי שפרע אם חוזר, ויש מהראשונים
שסוצרים דגם מי שפרע אין לו אם לא קנה, רק אם
קנה וחזר מליתן חייב לקבל מי שפרע והוא דעת
הר"י מיגש הוצא צשי"מ צ"מ מ"ז הלא דאין עליו חויב
מלד המעוה לקיים מה שפסק.

(* לכאורה י"ל דטעמי' דבעה"ט הוא משום דין מי
שפרע דכיון דא"ל שיש לו ברשותו סמכא דעתי', וחויב
מש"פ תלוי בסמיכת דעת כמבואר בדף ס"ג ע"ב.